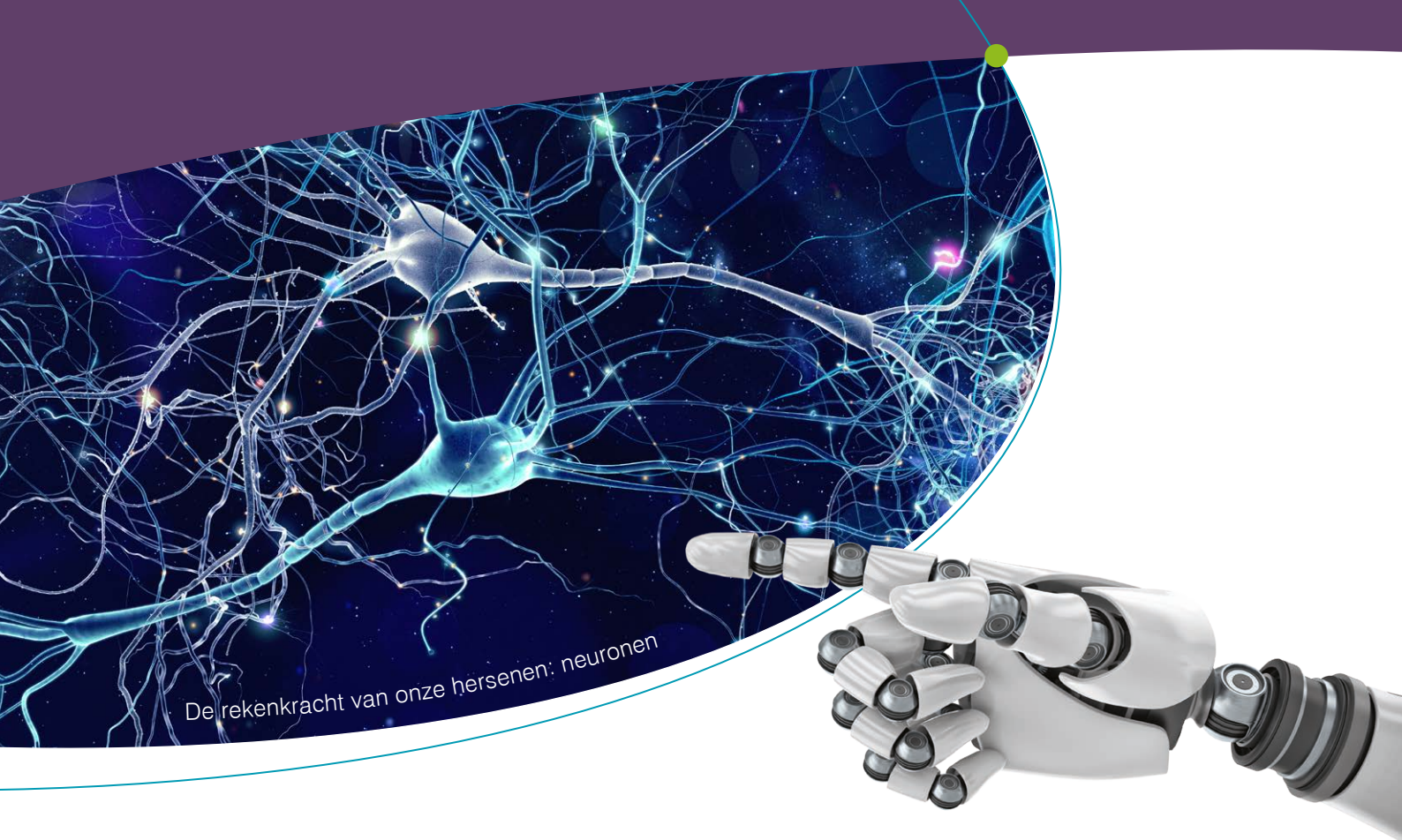

Hoe de natuur rekent zonder computer

Lessen van slijmzwammen, mieren en
spreeuwenzwormen

De rekenkracht van onze hersenen: neuronen

Wanneer wij denken aan intelligentie, denken we meestal aan hersenen. Of aan computers. Aan systemen die informatie verzamelen, berekeningen uitvoeren en vervolgens beslissingen nemen. Complexe problemen lijken immers te vragen om centrale controle en overzicht.

Maar in de natuur ontstaan voortdurend oplossingen voor complexe problemen zonder dat er ergens een centraal systeem aanwezig is dat het geheel bestuurt. Organismen reageren lokaal op hun omgeving, wisselen signalen uit en passen zich continu aan. Toch ontstaan uit die eenvoudige interacties structuren, keuzes en vormen van coördinatie die opmerkelijk effectief functioneren.

Hoe kan een systeem functioneren zonder overzicht van het geheel? Hoe kunnen collectieve keuzes ontstaan zonder centrale besluitvorming? En hoe blijft een groep gecoördineerd bewegen zonder leider of controlecentrum?

De natuur laat zien dat intelligentie niet altijd op één plek hoeft te zitten. Ze kan ook ontstaan uit interactie. Uit enorme aantallen eenvoudige onderdelen die lokaal op elkaar reageren en zich aanpassen aan hun omgeving.

Dat is een belangrijk principe van Nature's Intelligence: complexe oplossingen kunnen ontstaan zonder centrale controle, wanneer systemen zichzelf organiseren via continue lokale interacties.

In dit artikel verkennen we drie manieren waarop dat in de natuur gebeurt. Samen laten ze zien dat intelligentie soms geen eigenschap is van een individu, maar ontstaat in de relaties tussen onderdelen van een systeem.

De slijmzwam: rekenen zonder overzicht

Op vochtige bosbodems leeft een organisme dat er weinig indrukwekkend uitzielt: de slijmzwam. Geen dier, geen plant en geen schimmel, maar iets daartussenin. Toch heeft juist dit eenvoudige organisme wetenschappers wereldwijd verbaasd.

Slijmzwammen reageren adaptief op de omgeving | foto: GettyTim82

Wanneer een slijmzwam voedsel zoekt, verspreidt hij zich als een netwerk van dunne buisjes door zijn omgeving. In eerste instantie lijkt dat proces chaotisch. Het organisme groeit in allerlei richtingen tegelijk en vormt veel meer verbindingen dan uiteindelijk nodig blijken.

Pas geleidelijk ontstaat er structuur. Verbindingen waar weinig transport plaatsvindt nemen langzaam af, terwijl routes die intensief gebruikt worden sterker worden. Hierdoor verandert het netwerk continu. Niet doordat ergens een centraal systeem bepaalt welke routes moeten blijven bestaan, maar doordat lokale interacties continu feedback uit de omgeving verwerken.

Dat betekent niet dat de slijmzwam een optimale route 'berekent' zoals een computer dat zou doen. Geen enkel deel van het organisme overziet het volledige netwerk. Er bestaat geen kaart van het geheel en nergens bevindt zich een centraal controlepunt.

Elke lokale structuur reageert uitsluitend op directe omstandigheden: waar voedingsstoffen aanwezig zijn, waar transport goed verloopt en waar weerstand ontstaat. Toch blijven na verloop van tijd verbindingen over die effectief functioneren onder de gegeven omstandigheden.

Wat hier bijzonder aan is, is dat de natuur niet begint met minimale inzet van materiaal of energie. Eerst ontstaat juist redundantie. De slijmzwam verkent veel meer mogelijkheden dan uiteindelijk nodig blijken. Pas daarna verdwijnen verbindingen die minder bruikbaar zijn.

Dat maakt dit systeem niet primair efficiënt, maar adaptief. De tijdelijke overvloed aan verbindingen maakt het mogelijk om flexibel op veranderingen in de omgeving te reageren.

Hier zien we een eerste principe van Nature's Intelligence: een systeem kan problemen oplossen zonder overzicht van het geheel. Niet door centraal te berekenen wat optimaal is, maar doordat lokale interacties steeds opnieuw zichtbaar maken welke verbindingen bruikbaar blijven.

Voor engineering biedt dat een fascinerend perspectief. Veel van onze technische systemen proberen problemen centraal op te lossen. Data wordt verzameld, doorgestuurd en geanalyseerd door één systeem dat bepaalt wat er moet gebeuren.

De slijmzwam laat zien dat het ook anders kan. Netwerken kunnen zichzelf organiseren wanneer lokale onderdelen continu reageren op hun directe omgeving. Denk aan verkeerssystemen die zich aanpassen aan veranderende drukte, energienetwerken die lokaal capaciteit herverdelen of AI-systemen die leren via interactie in plaats van centrale sturing.

Niet overzicht, maar continue terugkoppeling wordt dan de basis van intelligent gedrag.

Mieren: rekenen zonder centrale besluitvorming

Een mierenkolonie behoort tot de meest effectieve collectieve systemen in de natuur. Binnen één kolonie worden continu voedselbronnen gevonden, routes aangepast en prioriteiten gevormd. Toch bestaat er nergens een mier die deze beslissingen neemt namens de kolonie als geheel.

Er is geen manager, geen planner en geen centraal systeem dat alle informatie verzamelt en bepaalt welke route gevolgd moet worden. Elke mier beschikt slechts over beperkte lokale signalen: geursporen, obstakels en ontmoetingen met andere mieren. En toch ontstaan er collectieve keuzes.

Wanneer meerdere routes beschikbaar zijn naar een voedselbron, lijkt de kolonie vaak verrassend snel één voorkeursroute te vormen. Dat gebeurt niet doordat één mier bepaalt welke route het beste is, maar doordat kleine verschillen zichzelf versterken.

Een iets korter pad wordt net iets sneller opnieuw bezocht. Daardoor neemt de concentratie feromonen sneller toe. Meer mieren volgen vervolgens hetzelfde spoor, waardoor de route opnieuw versterkt wordt. De keuze ontstaat dus niet vooraf. Ze ontstaat geleidelijk uit dynamische interacties tussen duizenden individuen.

Wat hier bijzonder aan is, is dat geen enkele mier begrijpt wat de kolonie als geheel doet. Toch ontstaan er patronen die effectief functioneren voor het systeem. De intelligentie ontstaat niet primair in het individu, maar in de manier waarop signalen zich door de kolonie verspreiden en elkaar versterken.

Ook tijd speelt hierin een belangrijke rol. De kolonie blijft continu reageren op veranderingen. Wanneer een route geblokkeerd raakt of een voedselbron uitgeput raakt, verdwijnen bestaande sporen langzaam en ontstaan nieuwe voorkeuren. De beslissing ligt dus nooit definitief vast. Ze blijft zich aanpassen aan de situatie.

Hier zien we een tweede principe van Nature's Intelligence: systemen kunnen collectieve keuzes vormen zonder centrale besluitvorming, doordat lokale interacties elkaar dynamisch versterken.

Dat principe is bijzonder relevant voor moderne technologie. Veel van onze systemen proberen beslissingen centraal te organiseren. Maar naarmate systemen groter en dynamischer worden, groeit ook de kwetsbaarheid van centrale besluitvorming.

Mieren laten zien dat keuzes ook kunnen ontstaan via lokale versterking. Niet doordat iemand bepaalt wat de beste oplossing is, maar doordat werkende oplossingen zichzelf zichtbaar maken in het systeem.

Voor engineering opent dat interessante mogelijkheden. Denk aan logistieke netwerken die zichzelf aanpassen aan verstoringen, distributiesystemen die lokaal reageren op veranderingen in vraag of AI-systemen waarin beslissingen ontstaan uit interactie tussen vele eenvoudige onderdelen.

Niet centrale besluitvorming, maar collectieve terugkoppeling wordt dan de basis van adaptief gedrag.

Spreeuwen: rekenen zonder centrale controle

Op winteravonden zijn soms enorme zwermen spreeuwen te zien die als golvende wolken door de lucht bewegen. Duizenden vogels draaien, versnellen en veranderen vrijwel gelijktijdig van richting. Op het eerste gezicht lijkt het alsof de zwerm centraal wordt aangestuurd.

Toch heeft onderzoek laten zien dat spreeuwen geen leider volgen. Geen enkele vogel bepaalt waar de groep naartoe beweegt. Elke spreeuw reageert slechts op een klein aantal directe burens. Door snelheid, richting en afstand lokaal aan te passen, ontstaat een collectieve beweging op grote schaal.

Wat deze zwermen bijzonder maakt, is niet dat ze gezamenlijk keuzes maken, maar dat ze synchroon blijven bewegen zonder centrale controle.

Wanneer enkele vogels van richting veranderen, verspreidt die verandering zich razendsnel door de groep. Elke vogel reageert lokaal op naburige vogels, waarna die correctie zich voortplant door de volledige zwerm.

De coördinatie ontstaat dus niet doordat iemand het systeem bestuurt, maar doordat alle onderdelen zich continu op elkaar afstemmen.

Ook hier speelt tijd een cruciale rol. De zwerm bevindt zich nooit in een vaste toestand. Elke positie, snelheid en richting verandert constant. Juist doordat iedere vogel continu kleine correcties uitvoert, blijft de groep als geheel stabiel functioneren, zelfs wanneer omstandigheden plotseling veranderen of roofdieren aanvallen.

Dat verschilt fundamenteel van veel menselijke technologie. Wij proberen complexe systemen vaak centraal te beheren via controlekamers, softwarelagen of commandostructuren. Maar naarmate systemen groter en dynamischer worden, wordt centrale controle steeds moeilijker.

Autonome voertuigen, energienetwerken en gedistribueerde AI vragen steeds vaker om systemen die zichzelf lokaal kunnen afstemmen terwijl omstandigheden continu veranderen.

Dat zien we inmiddels ook terug in moderne AI-rijsystemen, waarin gedrag steeds minder volledig vooraf geprogrammeerd wordt en steeds meer ontstaat uit interacties met complexe verkeerssituaties.

Juist daarin ontstaat een interessante parallel met de natuur. Net als bij een spreeuwnzwerm draait stabiel gedrag niet alleen om controle, maar om continue lokale afstemming. Het systeem functioneert niet doordat één onderdeel alles overziet, maar doordat enorme hoeveelheden interacties voortdurend op elkaar reageren.

Hier zien we een derde principe van Nature's Intelligence: complexe coördinatie kan ontstaan zonder centrale controle, doordat onderdelen zich continu lokaal op elkaar afstemmen.

De spreeuwnzwerm laat zien dat stabiliteit niet noodzakelijk voortkomt uit controle. Soms ontstaat stabiliteit juist doordat onderdelen lokaal op elkaar reageren.

Coördinatie wordt dan geen bevel, maar een eigenschap van interactie.

Dansende spreeuwen | foto
Alberto Gonzalez

Intelligentie als systeemeigenschap

Wat deze drie voorbeelden met elkaar gemeen hebben, is dat intelligentie nergens centraal aanwezig is. De slijmzwam vormt netwerken zonder overzicht. Mierenkolonies nemen collectieve beslissingen zonder centrale besluitvorming. Spreeuwenzwermen bewegen synchroon zonder centrale controle. In al deze systemen ontstaat orde uit interactie.

Dat staat in contrast met veel van onze technologie. Wij bouwen systemen vaak vanuit het idee dat intelligentie gecentraliseerd moet zijn. Er is een processor, een algoritme of een controlelaag die bepaalt wat er gebeurt.

De natuur laat zien dat intelligentie ook een eigenschap van het systeem zelf kan zijn. Niet doordat individuele onderdelen bijzonder slim zijn, maar doordat ze continu informatie uitwisselen en lokaal op elkaar reageren.

Dat perspectief verandert hoe we naar technologie kijken. Misschien hoeven toekomstige systemen niet steeds méér centrale controle te krijgen. Misschien worden ze juist krachtiger wanneer ze leren zichzelf lokaal te organiseren en zich continu aan te passen aan veranderende omstandigheden.

Van natuur naar technologie

De principes achter deze natuurlijke systemen worden steeds relevanter in moderne engineering.

Zelforganiserende netwerken zoals bij slijmzwammen inspireren nieuwe manieren om verkeersstromen, logistiek en energieverdeling dynamisch te organiseren. Collectieve besluitvorming zoals bij

mieren vormt een inspiratiebron voor zwermrobotica en gedistribueerde AI. En de lokale coördinatie van spreeuwenzwermen helpt onderzoekers begrijpen hoe grote autonome systemen zich synchroon kunnen aanpassen zonder centrale aansturing. In al deze gevallen verschuift de rol van technologie. Niet centrale aansturing bepaalt de intelligentie van het systeem, maar de kwaliteit van de interacties tussen de onderdelen.

Dat maakt systemen vaak niet alleen flexibeler, maar ook robuuster. Wanneer omstandigheden veranderen of onderdelen uitvallen, blijft het geheel functioneren doordat aanpassing lokaal plaatsvindt.

De natuur probeert systemen niet perfect te controleren. Ze organiseert systemen die effectief blijven functioneren terwijl omstandigheden continu veranderen.

Conclusie

Wij koppelen intelligentie vaak aan hersenen, processors en centrale controle. Maar de natuur laat zien dat complexe oplossingen ook kunnen ontstaan zonder centraal denkend systeem.

Slijmzwammen vormen netwerken zonder overzicht. Mierenkolonies nemen beslissingen zonder centrale besluitvorming. Spreeuwenzwermen coördineren beweging zonder leider.

Wat al deze systemen delen, is interactie. Niet één onderdeel bezit de intelligentie. De intelligentie ontstaat tussen de onderdelen, in de dynamische samenwerking tussen systeem en omgeving. Misschien ligt daar wel een van de belangrijkste lessen van Nature's Intelligence. Dat slimme systemen niet altijd slimmer hoeven te rekenen, maar slimmer georganiseerd moeten zijn.

Niet méér controle, maar rijkere interactie.